

Česko-lužický věstník

číslo 6 / červen 2013

ročník XXIII

Milan Hrabal:

Tma v Lužici IV.

Hovoří jako
kniha
Věrné ryby krouží kolem
naslouchají
hýbou skřelemi
a tváří se jako:
kdyby přemýšlely
kdyby měly názor
kdyby také chtěly
promluvit
Jenže rybí víra velí mlčet
Proto nikomu nepovědí
že se naučily zplošťovat
kroužek tlamiček tak
aby mohly mlčky volat:
Bene! Bene!
a dál
kroužit kolem
naslouchat
hýbat skřelemi
a tvářit se jako:

Ćma w Łužicy IV.

Sadža
słowa
Swěrne ryby kruža w kole
připosłuchajo
hibaja ze škrjelemi
a hladaja kaž:
zo bychu přemyslowali
zo bychu so dohladali
zo bychu zechcyli
powědać
Jenož rybjača wěra kaza jim mjelčeć
Tohodla njepřaja nikomu
zo su nawuknyli tlamki kružić
a zmoršćić tak
zo bychu móhli mjelčicy wołać:
Bene! Bene!
a dale
w kole kružić
připosłuchać
ze škrjelemi zahibać
a hladać kaž:

Báseň se nevešla do čítanky textů českých autorů o Lužici a zde je zveřejněna vůbec poprvé. Z českého rukopisu přeložila Róža Domašcyna. Recenzi najdete na str. 46.

Český lev v kašně na nádvoří cisterciáckého kláštera Marijiny Hvězdy v hornolužických Pančicích. Foto Jan Zdichynec. (K tématu na str. 43.)

Z HORNÍ LUŽICE

► (SN 30. 4.) **Lužickosrbské muzeum přišlo o slíbené pracovní místo.** V muzeích v celém Německu byla v březnu zrušena místa pedagogů, resp. pracovníků zodpovědných za vnější vztahy. To se dotklo i budyšínského Lužickosrbského muzea, které má tuto pracovní pozici, jež je od roku 2008 neobsazena, zakotvenou ve statutu. Nadace muzea se tedy písemně obrátila na vedoucího odboru pro místní rozvoj budyšínského okresního úřadu Andrease Heinicha s důraznou žádostí o nápravu. Okres Budyšin coby zřizovatel muzea totiž zachování tohoto pracovního místa již dříve přislíbil s podmínkou, že většinu nákladů s místem spojených převezme Nadace lužickosrbského národa. Nyní však v institucích zřizovaných okresem není dovoleno přijímat nové zaměstnance. „Žádal jsem písemně o informace, ale vedoucí odboru pro místní rozvoj ani vedoucí personalista mi dosud neodpověděli. Cítím se jako v Kafkově Zámku,“ prohlásil vedoucí muzea Tomasz Nawka. Konkurs na místo muzejního pedagoga byl přitom vypsán s uzávěrkou do 15. března. „Nevíme ani, kolik přišlo přihlášek. Na mou prosbu, zda se s nimi mohu seznámit, nikdo na okresním úřadě nereagoval,“ řekl Nawka. Několik zájemců se však jistě našlo. „Odpovídala jsem na několik telefonických dotazů, v nichž jsem zdůrazňovala, že podmínkou získání místa je znalost lužické srbštiny,“ dodala pracovnice muzea Christina Boguszowa.

► (SN 2. 5.) **„Polednice“ na prknech budyšínského divadla.** Německo-lužickosrbské divadlo v Budyšíně jako druhé v Německu představilo německojazyčnou dramatizaci románu známé německé spisovatelky Julie Franckové *Polednice*. Bájná postava spojená s lužickosrbskou (či slovanskou) kulturou je zde představena netradičně jako kontrapunkt ženy, která se snaží jít vlastní cestou ve složitých poměrech 20. století.

► (SN 3. 5.) **Člen rady Nadace lužickosrbského národa abdikoval.** Marian Wjenk z Wotrowa složil funkci v radě Nadace. Jde údajně o precedentní případ. Wjenk důrazně kritizoval pracovní podmínky v tomto grémiu: „Jednání se zástupci není fér a vlastně nefunguje. Rozhodnutí jsou již předem dána a naším úkolem je jen zvedat ruce. Nejedná se tedy o konstruktivní práci a nemá to smysl,“ prohlásil Marian Wjenk. Podle ředitele Nadace lužickosrbského národa Marka Suchého není řešení podobného případu zakotveno ve stanovách. „Logicky by si asi Domowina měla zvolit nového zástupce,“ prohlásil. Nové volby do rady se uskuteční

až v roce 2015. Situace překvapila i předsedu Domowiny Dawida Statnika, který se chce o dalším postupu poradit na nejbližším zasedání předsednictva Domowiny.

► (KP 21. 4.) **13. a 14. dubna proběhla v Chrósćících premiéra oratoria *Serbske jutry*** (viz informace o jeho přípravách v předchozích číslech ČLV). Chrysta Meškankowa připravila pro oratorium textový základ, když vybrala starší, často velmi starobylé texty a zčásti napsala texty nové, hudbu složil Jan Cyž. Oratorium bylo nastudováno u příležitosti 150 let existence cyrilometodějské společnosti a týdeníku Katolski Posoł. Přednesl je stodvacetičlenný sbor, v němž byly ženy bez výjimky oděny do katolického kroje, ve spolupráci s hudebníky SLA. Jako sólisté vystoupili Daniela Hazec (soprán), Tanja Donatec (alt), Michal Foršt z Prahy (tenor) a Gerald Šěn (bas). Oratorium se člení na pět částí věnovaných Božmončce (Květné neděli), Zelenému čtvrtku, Velkému pátku, Velikonoční neděli a svědkům velikonočního poselství ve světě. Podle některých názorů bylo oratorium zejména mladší generací vnímáno především po hudební stránce jako příliš zakotvené v liturgické tradici.

► (KP 21. 4.) **14. dubna zemřel v budyšínském nemocnici nadšený Srb Beno Kučank.** Tento dlouholetý pedagog se mj. podílel na budování srbského školství v padesátých letech a organizoval *Koło přećelow serbskeje knihi*, které mělo v osmdesátých letech 1 500 členů. Kučank díky svým znalostem především polštiny a ruštiny patřil podle Ludmily Budarjowé k „poslům srbské literatury a umění“. Kučankova manželka Hilda se výborně naučila horno- i dolnolužickou srbštinu.

► (KP 21. 4.) **Lužickosrbsky vyšla moderní čítanka o víře, katechismus YOUCAT.** Youcat vznikl pod patronátem vídeňského arcibiskupa Christopa Schönborna ve spolupráci s mladými věřícími na základě Katechismu katolické církve a zatím je k dispozici ve více než 20 jazycích. Čítanku ve formě otázek a odpovědí přeložil do horní lužické srbštiny kněz Gerat Wornar se svým bratrem Měrćinem. (Youcat. Hornjoserbsce. Młodźinski katechizm katolskeje cyrkwyje, z předsłowom bamža Benedikta XVI.).

► (KP 28. 4.) **Francouzský týdeník *France Catholique* věnoval v letošním velikonočním vydání šest stran katolickým Lužickým Srbům.** Zasloužil se o to v Paříži

žijící přítel Lužických Srbů Jean Kudela, který příspěvek přeložil z lužické srbštiny do francouzštiny a doplnil jej řadou fotografií. *France Catholique*, která vychází od roku 1955, tak vůbec poprvé informovala o katolických Lužických Srbech.

► (KP 5. 5.) **Církevní pěvecký sbor Cantus Amici z Prahy pod vedením Lukáše Dobrodinského vystoupil v Lužici.** Zazpíval při mši v Radworu 28. dubna, kde představil mj. skladbu Missa in G-Dur od Františka Picky, a 27. dubna v Chrósćících.

Z DOLNÍ LUŽICE

► (NC 15) **Zemědělské družstvo Móst dostalo zpět část pozemků, které kdysi zasáhla těžba.** Nyní se jedná o chudou půdu, kterou má na starosti pět mužů z mosteckého zemědělského družstva. S podporou Vattenfallu vysazují stromky, rekultivují a budují nové cesty a příkopy. Poblíž někdejšího Rogowa tak pomalu vzniká mladá bučina. Družstvo se věnuje také obnově Spréevských luk.

► (NC 16) **Malí studenti dolnolužické srbštiny se zúčastnili „serbské rallye“ v prostorách Braniborské technické univerzity v Chotěbuzi.** Děti prošly sedmi pracovišti BTU, na kterých na ně čekaly soutěže a hádanky v dolnosrbštině. Postupně soutěžily např. ve fyzice, architektuře nebo chemii. Na rozdíl od školních olympiád zde nebylo rozhodující, kdo vyhraje, ale co a koho pozná. Akce se zúčastnilo 65 žáků 6. tříd z 11 škol. Na závěr se všichni sešli v aule, kde obdrželi diplomy. Akce se bude každoročně opakovat. Je jednou z cest, jak dát dohromady dolnosrbsky mluvící děti.

► (NC 17) **Obyvatelé Baršce nejsou zajedno v tom, jestli být součástí lužickosrbského sídelního prostoru.** Na základě nového lužickosrbského zákona budou o příslušnosti k srbskému území rozhodovat obce. Předpokládá se, že Baršc součástí tohoto prostoru bude. Postupimská debata na toto téma vzbudila velké vášně. Skupina občanů okolo Svena Zuberu je proti. Argumentuje vysokými náklady spojenými s členstvím v srbském sídelním prostoru. Měto Nowak a Ingo Paeschke oponovali právem na sebeurčení a zdůrazňovali, že náklady spojené s účastí v srbském sídelním prostoru jsou minimální.

► (SN 29. 4.) **Německo-lužickosrbské národní divadlo uvedlo novou inscenaci v dolnolužické srbštině.** Premiéra komedie „Špa licha“ (*Pokoj k pronajmutí*) se konala v kulturním centru v Hochoze a shlédlo ji sedm desítek diváků. Dílo švýcarského dramatika Markuse Kōbeliho přeložila Ingrid Hustetowa. Hra vypráví o penzistovi,

kteřý čeká na volné místo v domově důchodců. V mezičase bydlí u mladé dívky, které přispívá na nájem. Mezi oběma pak

dochází ke komickým konfliktům. Hlavní role ztvárnili Anna-Marija Brankačec a Jan Mikan.

Ze Serbských Nowin, Katolského Posoła a Nowého Casniku podali
Petr Kalina, Jan Zdichynec a Josef Blažek

TÉMA

Stella Mariae – Stručný přehled dějin kláštera Mariiny Hvězdy

Jan Zdichynec

V zářijovém čísle loňského Věstníku jsme informovali o některých aktuálních událostech v klášteře Mariině Hvězdě, který leží uprostřed území katolických lužických Srbů. Nahlédneme v následujících řádcích do starobylých dějin tohoto kláštera, jež ohromují řadou dramatických zvratů a zároveň posilující kontinuitou, která dnešní době tolik schází. Není možné podrobně vylíčit všechny důležité momenty z takřka

*Kostel Máří Magdalény v Kamenci.
Foto autor.*

osmi staletí dějin kláštera, které ostatně dosud souhledně na stránkách Věstníku představeny nebyly. Zaměřím se jen na to nejpodstatnější, s důrazem na vždy přítomné, i když proměňující se vazby kláštera k českým zemím. Článek v tomto čísle doprovází rozhovor s řádovou sestrou z tohoto kláštera, která je lužickosrbského původu.

Počátky kláštera

První zmínka o cisterciáckém klášteře Mariině Hvězdě pochází z 13. října 1248. Právě v první polovině 13. století bylo založeno ve Svaté říši římské a ve střední Evropě vůbec nejvíce řeholních komunit ženské větve cisterciáckého řádu (hovoří se o 160 ženských kláštorech vzniklých v německy mluvících oblastech mezi lety 1200–1250). Cisterciáci, zvaní také šedí nebo rýnští bratři, jsou reformní řád žijící podle řehole sv. Benedikta z Nursie, který vznikl roku 1098 jako reakce na rozvolnění původních benediktinských ideálů. Stejně jako benediktini i cisterciáci a cistercičky dělí svůj den rovnoměrně mezi modlitbu, tzv. hodinky, zpěvy ku chvále Páně, jež mají zpívat chválu Páně, kterou mají zpívat sedmkrát denně, a (duchovní i fyzickou) práci. Z dalších klášterů cisterciacek vzniklých v první polovině 13. století zmiňme třeba slezskou Třebnici, spjatou se sv. Hedvikou i s Anežkou Českou (1202), bavorský Seligenthal (1232), který založila Přemyslovna Ludmila, moravské Oslavany (1224/1225) a Předklášteří u Tišnova (1233) nebo sesterský Mařidol/Marienthal (1234) založený v tehdy ještě českém

Žitavsku. Řada těchto klášterů byla spjata se špičkami tehdejší společnosti, s panovnickými nebo šlechtickými rody. Cisterciáci byli ostatně obzvláštními oblíbenci Přemyslovců.

Mariina Hvězda vznikla z podnětu a na majetcích šlechtické rodiny pánů z Kamence (původně se psali z Vesty, byla to rodina říšských ministeriálů z Posálí), jimž patřilo i nedaleké město Kamence. První komunita sester, k níž náležely i dcery Bernarda II. z Kamence Mabilia a Anežka, původně žila u špitálu v Kamenci. Jádrem jejich kostela se ukrývá v dnešním katolickém kameneckém kostele sv. Máří Magdalény. Jméno *Stella Mariae*, nikoli neobvyklé u cisterciáků, horlivých ctitelů Panny Marie, dal klášteru obrat z loretánské litanie a souvisí s ním i půvabná pověst o založení kláštera. Podle ní do krajiny na místě budoucího kláštera zabloudil při lovu míšeňský biskup Bernard, pán z Kamence. Zapadl však i s koněm do bažinaté půdy a nemohl se za žádnou cenu dostat ven. Začal se tedy modlit k Panně Marii a slíbil, že pokud vyvázne bez úhony, založí na tomto místě klášter. V močálu strávil celou noc. Až před východem slunce, když vyšla jitřenka, se mu zjevila bělostná hlava zahalená do bílého a černého závoje. Země se náhle zpevnila a on mohl zdrav odjet.

Od středověku do husitských válek

Tato legenda nepochybně odráží zásluhy Bernarda III. z Kamence († 1296) o hmotné i umělecké vybavení kláštera. Bernard se stal kanovníkem, později děkanem, proboštem a roku 1293 biskupem míšeňským. Působil mj. ve službách Oty Braniborského a také na dvoře vratislavských vévodů. Roku 1290 je doložen Bernardův pobyt na pražském královském dvoře, kde pravděpodobně pomohl Václavu II. při expanzi do Slezska a Polska; stal se významným královým rádcem a jako takový se podílel i na založení kláštera na Zbraslavi. Bernard byl pohřben právě v Mariině Hvězdě, kde se dochoval jeho epitaf, přesné místo jeho hrobu však patrně už zůstane zahaleno tajemstvím. Zdejší cistercičky jej dodnes uctívají jako svého zakladatele.

Roku 1249 potvrdil založení kláštera míšeňský biskup, roku 1264 přislíbila svou ochranu cisterciáčkám také braniborská markrabata Jan a Ota, která tehdy (od roku 1253) držela Horní Lužici. Klášter velmi záhy získal rozsáhlé majetky v kraji mezi Budyšínem a Kamencem, kde žilo převážně slovanské obyvatelstvo (významné byly nedaleké Chrósčicy, ale také vzdálenější městečko Kulow). Převahu Srbů v kraji mimochodem dokládá i klášterní urbář (tedy soupis poddanských dávek) z roku 1374, který mezi jmény téměř 1 500 poplatníků z 60 lokalit uvádí celou řadu slovanských jmen a odráží i rozdílné zvyklosti starších srbských vsí (neměly *rychtáře*, ale *starostu*, zmiňování

tu jsou svobodní sedláci, *wicazové*, což je mimochodem dodnes časté srbské příjmení, které se do němčiny převádí jako *Lehmann*). Urbář je výjimečný i svou starobylostí; např. nejstarší český urbář pochází pravděpodobně také z cisterciáckého prostředí, z kláštera ve Vyšším Brodě z poslední třetiny 13. století. Urbář z Mariiny Hvězdy dala sepsat abatyše Amabilie z Koldic, příbuzná Těmy z Koldic, někdejšího hornolužického zemského fojta a blízkého rádce Karla IV.

Socha sv. Jana nepomuckého jako další doklad českých vlivů na klášter. Foto autor.

Na počátku 16. století cisterciáčky vlastnily dvě městečka, Kulow a Bernstadt auf dem Eigen (Bjednadžicy), adevětapadesátvsinebojejichčástí,seskupenýchvetřechoblastech – v bezprostředním okolí kláštera, v okolí Kulowa, ležícího asi 20 km na sever, a potom v německé kolonizační oblasti na východě Horní Lužice, právě okolo Bernstadtu, kde byly sousedkami druhého kláštera cisterciáček Horní Lužice, Mařídolu. Mimo to držela abatyše z Mariiny Hvězdy patronátní práva nad městskou farností v Kamenci.

Bohatství kláštera odráží cenné umělecké předměty a rukopisy, které se zachovaly už z nejstarší doby působení komunity. Ani Mariině Hvězdě se sice nevyhnuly požáry a válečná pustošení, přesto se však zdejší středověký poklad dochoval výjimečně neporušený. Díky kontaktům kláštera a jeho patronů s Prahou dokumentuje výjimečným způsobem např. umění pražských zlatnických dílen kolem roku 1300. Cenný je však i relikviář, jehož jádro pochází z Byzance z doby kolem roku 1100 a který ukrýval velmi uctívaný úlomek z Kristova kříže. Podle tradice náležel zakladateli Bernardovi III. z Kamence. Cisterciáčky z Mariiny Hvězdy dodnes vlastní breviář a antifonář, vzniklé před polovinou 13. století. Významný je též tzv. lektionář Arnolda Míšeňského, pocházející z doby Bernarda III. z Kamence. Jeho letní část se dostala v 19. století do severočeského Oseku, ale dnes je nezvěstná. Shodou okolností se v oseckém klášteře octla i zimní část lektionáře, kterou sem dovezly spolu s dalšími vzácnými rukopisy a jinými cennostmi cisterciáčky prchající z Mariiny Hvězdy v květnu roku 1945 před válečnými událostmi. Po zrušení kláštera v Oseku byl rukopis spolu s celou tamní klášterní knihovnou konfiskován a nyní se

nachází v pražské Národní knihovně. Obrazová část lektionáře byla zřejmě zhotovena v Praze a patří k tomu nejlepšímu, co vytvořila česká knižní malba 13. století.

Ve středověku byly s Mariinou Hvězdou spojeny především šlechtické a patricijské rodiny Horní Lužice, které klášter podporovaly, odkazovaly mu či prodávaly své majetky, ale posílaly tam také své dcery a sestry. Zdá se, že v konventu ve 14. století žily pravidelně tři desítky jeptišek většinou z vyšších společenských vrstev.¹

Už roku 1264 byl klášter Mariina Hvězda přijat (inkorporován) do cisterciáckého řádu: u tohoto aktu byl přítomen i opat ze severočeského Oseka, který poté udržoval s Mariinou Hvězdou kontakty v podstatě až do zániku svého kláštera v padesátých letech 20. století. Přijetí do řádu dokládá, že v té době již do značné míry pokročila stavba klášterního kostela. Klášter postupně získal exempci od diecézní i světské moci, což mj. znamenalo, že sám vykonával soudní pravomoc včetně té hrdelní, nemusel se účastnit diecézních synod, mohl si sám volit představenou a nebyl povinován odvádět různé daně. Vynětí kláštera z vnějších vlivů však bylo často porušováno, proto musel klášter opakovaně brát do ochrany zemský fojt Horní Lužice i český král, zejména proti útisku a vykořisťování okolních měst a šlechticů.

Roku 1429 byl klášter přepaden husity; jeptišky se před nimi uchýlily za hradby Budyšina. Před druhým zpustošením se cisterciáčky vykoupily sumou 300 kop grošů. Zdá se však, že Mariina Hvězda byla poničena méně než Mařídol, takže se kostel i křížová chodba dochovaly v gotické podobě, a to včetně vitráží tzv. husitského okna, které údajně bylo složeno po husitských válkách z více různých částí, s vyobrazením řady svatých a šlechtickými erby (mj. rodin pánů z Dubé a Kamence). Poměrně brzy se sestry do kláštera vrátily a záhy byly s to znovu rozšiřovat své majetky. Jak klášter sílil, vzbuzoval nevraživost hornolužických měst a šlechty. Oba hornolužické kláštery cisterciáček tak vedly s ostatními stavy země zejména na konci 15. a na začátku 16. století četné spory v rovině hospodářské i právní. Klášterů se zastávali cisterciáčtí opati, ale také český král. Každý nově nastoupivší panovník klášteru potvrzoval jeho privilegia, sliboval mu svou ochranu a stvrzoval také každou novou abatyši.

Krize a obroda

Nesporné obtíže přineslo další existenci kláštera rozšíření luteránské reformace, která si získala řadu přívrženců i mezi hornolužickými měšťany a šlechtici, což odebralo klášteru do značné míry přirozený zdroj dorostu. Roku 1540 byl navíc na příkaz saského kurfiřta zrušen klášter Altzelle, jehož opat doposud na Mariinu Hvězdu a Mařídol dohlížel. V klášterním kostele údajně kázal sám Martin Luther, jenž se snažil jeptišky získat na svou stranu. Zřejmě marně: o masovém odchodu jeptišek z Mariiny Hvězdy pod vlivem reformace nevíme, i když jejich počet jistě klesal zejména v důsledku odchodu generace sester, které sem vstoupily před reformací, a klesajícího počtu kandidátek. Je třeba podotknout,

¹ Zpovědní privilegium z roku 1458 dokládá dokonce 52 řeholnic (z toho 35 chórových a 17 konvršek, tj. laických sester, které se podílely spíše na fyzické práci pro komunitu a nevěnovaly se tak intenzivně chórové modlitbě). 21 žen bylo šlechtického původu, 14 pocházelo z měšťanstva, konvršky pocházely z německých a srbských měšťanských a selských rodin.

Štít klášterního kostela byl přebudován podle chrámu Panny Marie Vítězné v Praze. Foto autor.

že k augsburskému vyznání se navzdory odporu abatyší přiklonily tehdy i některé klášterní vsi a město Kamenec, s nímž abatyše vedla v náboženských otázkách dlouhodobý spor. Zcela luteránským se stalo město Bernstadt, kde přesto byla abatyše nadále patronátní paní zdejšího protestantského kostela. Také v Chrósčicích a Kulowě vedle sebe ve druhé polovině 16. a v 17. století žili luteráni a katolíci.

Po období zmatků a vnitřní krize v kláštorech, kdy došlo i k několikerému sesazení abatyší pro jejich neposlušnost a údajné sympatie s luteránským učením, byly nakonec hornolužické kláštery začleněny do česko-moravsko-lužické cisterciácké provincie (1616), která umožnila jejich další přežití po strance organizační i personální i ve složitém období stavovského povstání, kdy dokonce hrozilo, že hornolužické stavy klášter přemění v protestantský ústav pro šlechtičny. Další obtíže klášteru přinesla třicetiletá válka: roku 1631 musel konvent i s abatyší prchnout do exilu do polského kláštera Bledzew. Při předání Horní Lužice Sasku roku 1635 byla nicméně zaručena další existence římskokatolických institucí v převážně luteránské zemi (kromě dvou klášterů cisterciacek to byl ještě klášter magdalenitek v Lubáni a budyšínská kolegiátní kapitula). Jejich patronem byl i nadále český král. Klášter se potom začal stabilizovat za abatyše Doroty Schubartové (1623–1639), původem z Litoměřic.

Od 17. století v Mariině Hvězdě pravidelně působili jako duchovní správci cisterciáci českých klášterů, ať už z Čech, Moravy nebo Horní Lužice. Vždy je tu doložen také lužickosrbský kaplan, který se v klášterním kostele věnoval duchovním potřebám slovanského obyvatelstva z okolí (první srbští kaplani, otec Albert a Ludwig, jsou ale doloženi již k roku 1303). Zdejší kostel plnil do jisté míry úlohu farního kostela pro nejbližší okolí, dodnes ale není samostatný a patří k farnosti Chrósčicy. Mariinu Hvězdu také často navštěvovali čeští opati, nejčastěji z Oseka, Plas, Vyššího Brodu a Žďáru nad Sázavou: prováděli tu více či méně pravidelně vizitace, jež měly zajistit řádnou úroveň duchovního života podle cisterciáckého řeholního ideálu, udělovali benedikci nově nastoupivší abatyši nebo vedli skládání časných i věčných slibů zdejších novic. Pro českého čtenáře bude jistě zajímavé, že od 17. století do Mariiny Hvězdy, stejně jako do Mařídolu, vstupovaly také ženy často i z velmi vzdálených oblastí Čech

(v menší míře z Moravy, ovšem převážně německého jazyka): nejčastěji ze severozápadních oblastí někdejších Sudet, od Chebu po Liberec. Z Liberce pocházela např. abatyše Cordula Sommerová (1710–1746), která se zasloužila o řadu barokních úprav konventních budov, z Mařenic u Cvikova Josefa Elgerová (1746–1762), z Chomutova Klára Trautmannová (1762–1782).

V barokním období klášter znovu vzkvétal, i když tu nedošlo k tak velkolepé a důkladné přestavbě jako v Mařídole. Roku 1720 dostal klášterní kostel nový štít po vzoru kostela Panny Marie Vítězné v Praze, který symbolizoval vítězství katolictví po porážce českých nekatolíků na Bílé Hoře. V té době byla také na nádvoří kláštera vztyčena socha sv. Jana Nepomuckého a půvabná soška českého lva, jež snad může být vnímána jako určitá provokace proti saské vládě nad Horní Lužicí (1739, viz snímek na titulní straně čísla). Stavitelem kláštera byl tehdy především Zachariáš Hoffmann původem z Lipové u Šluknova (Hainspachu).

Klášter si udržel rozsáhlé panství, na kterém se také zčásti snažil provádět rekatolizační politiku. V čele správy stál od středověku klášterní fojt, jímž byl od 16. století vždy evangelický

Jihovýchodní pohled na klášter od klášterské vody. Foto autor.

šlechtic z okolí kláštera; ten také abatyši zastupoval na zemských sněmech a vedl soudní jednání. V konventu tehdy žilo obvykle kolem 35–40 sester. Na konci 17. století vznikla v pověření probošta z Mariiny Hvězdy Viléma I. Seemüllera († 1698, mnich, který složil sliby v Plasích) historie poutního místa Róžantu. Jejím autorem byl Jakub Xaver Ticinus († 1693), původem z Kulowa, který se stal jezuitou české provincie a dopisoval si i s Bohuslavem Balbínem, jenž jeho dílo výrazně ovlivnil. Právě Róžantu se cisterciáčky věnovaly výrazně v první třetině 18. století: zasloužily se o pozvednutí tohoto poutního místa a o jeho osamostatnění, o něž vedly dlouhé spory s budyšínskou kapitulou. V letech 1776–1778 tu nechala abatyše Klára Trautmannová vybudovat rozsáhlý barokní poutní kostel, který je pro katolické Srby dodnes nesmírně důležitý.

Vývoj 19. století

V první polovině 19. století klášteru hrozilo několikrát zrušení v rámci sekularizací, které se tehdy začaly provádět v celém Německu. Unikl jim však díky patronátnímu právu českého krále nad lužickými katolíky, které bylo naposledy uplatněno roku 1845. Po zrušení řady českých klášterů byl vizitátorem Mariiny

Hvězdy a Mařídolu od roku 1801 pravidelně osecký opat. Až do roku 1923 patřily hornolužické ženské kláštery k rakousko-uherské cisterciácké provincii.

Za abatýše Vincencie Marschnerové (1799–1828) a probošta Salesia Krügnera (1802) klášter obhájil svou existenci mj. zřízením veřejné chlapecké školy pro ves Kukow. Roku 1826 vznikl vzdělávací institut pro dvanáct srbských dívek, které samy jeptišky vyučovaly především v ručních pracích. Roku 1837 byl založen ústav sv. Josefa, který se později stal uznávanou dívčí školou, kde se dívky mohly vyučit obchodu a domácím pracím. Vyučovali tu především probošti a kaplani kláštera, ale na výuce se podílely i samy řeholnice. Některé žákyně pocházely také z Čech, a to i z českých mluvčích končin.

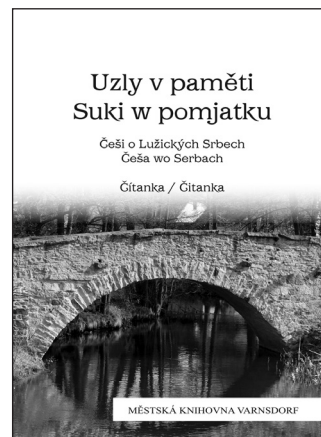
Roku 1871 byla komunita, jako ostatní kláštery cisterciáček, podřízena papežské klauzuru. Konvent neustále rostl; jistě i působení jeptišek v klášterní škole vedlo k tomu, že do komunity vstupovala řada dívek z nejbližšího okolí, nadále se však udržel vysoký podíl i žen z českých Sudet. Roku 1895 se konvent skládal ze 43 chórových sester, devíti konvršek a dvou kandidátek a uvažovalo se dokonce o založení dceřiného kláštera v Americe. Mariina Hvězda se tehdy finančně podílela také na obnově kláštera v Předklášteří u Brna, který koupil zpátky pro řád Mařídol (1901).

Roku 1923 vznikla nová cisterciácká kongregace Nejčistšího srdce Mariina, kam kromě Mariiny Hvězdy patřil Mařídol, Předklášteří, dánský klášter Søstrup a české mužské kláštery Osek a Vyšší Brod. Tato kongregace dnes již neexistuje, klášter je volně podřízen přímo generálnímu opatovi cisterciáckého řádu, jímž je od roku 2010 Mauro-Giuseppe Lepori.²

KNIHY

Uzly v paměti / Suki w pomjátku. Češi o Lužických Srbech / Češa wo Serbach. Čítanka / Čítanka. Varnsdorf 2012. Editor Radek Čermák.

Na přebalu čítanky je fotografie starého kamenného mostu v Horní Hórci zvaného Český most, již si můžeme vyložit jako metaforu právě pro takovouto sbírku; každá báseň, každý úryvek historické studie nebo esej, ba i každé slovo je cihlou k mostu, po kterém, budeme-li chtít, můžeme vkročit na neznámé, pro někoho zapomenuté území, či učební a jazykově komparatistickou

pomůckou.

Čítanka obsahuje 32 děl 31 autorů, pouze básník Josef Suchý je zastoupen dvěma rozdílnými texty. Jsou zde uvedeny texty autorů (vědců, publicistů i literátů) z celého 20. století. Mezi nejstarším textem Jaroslava Vrchlického, který je použit jako motto, a nejnovějšími díly Jitky Srbové a Milana Hrabala je více než 100 let. Jsou zde zastoupeni moderní dějepisci jako Dušan Třeštík nebo Libuše Hrabová, své místo tu mají publicisté jako Ludvík Kuba či Jiří Silný, i spisovatelé, které reprezentuje kupříkladu Ludvík Vaculík.

Tak tematicky i žánrově pestrý soubor prací dává dohromady obraz o Lužických Srbech, zprostředkovává kontakt s onou „krajinou za mostem“ tak, jak ji vidí autoři použitých děl – nejprve faktografickým ohlédnutím do minulosti, na níž se staví lužickosrbská identita. Objeví snahy o vypořádání s našimi vztahy k lužickosrbské kultuře a hledání naší identity vůči Lužickým Srbům. Obsah textů chvílemi vytváří dojem jakési rodičovské péče ze strany Čechů, nebo snahy pomoci „mladšímu bratru“, jak zaznělo v závěrečném eseji Leoše Šatavy. Nakonec krásná literatura, prokládající prozaické příspěvky od začátku do konce, obohacuje tuto knihu o citové zabarvení; především o melancholii a o autentičnost svědectví jednoho zániku – jazyka a specifické kultury. (Proti takovým pocitům čtenáře povzbuzuje optimistická báseň Jaroslava Vrchlického již na začátku.)

Pro českého čtenáře jsou Uzly v paměti / Suki w pomjátku překlenutím do romantického, tajuplného kouta a uceleně osvětlujícím ve zkratce jeho historii a současný stav. Pro lužickosrbské čtenáře mohou být dalším důkazem zájmu o jejich kulturní a jazykové bohatství.

Jiřina Babická

ROZHOVOR

Interview se sestrou Thaddaeou

Roku 1999 složila v klášteře Mariina Hvězda věčné řeholní sliby Thaddaea (původně Jadwiga) Zelnaec, Lužická Srbka původem z Kukowa. Sestra Thaddaea je v současné době jedinou Lužickou Srbkou mezi mladší generací cisterciáček v tomto klášteře (* 1976), zároveň ale patří mezi zdejší nejaktivnější řeholnice: kromě života v komunitě se podílí také na péči o starší spolusestry, návštěvníky kláštera provádí po přístupných částech klášterního areálu a klášterní *Pokladnici* (tj. muzeu sakrálních předmětů a dalších cenností spjatých s Mariinou Hvězdou). Stará se i o klášterní archiv a zpracovává liturgické knihy. Proč se právě tato vzdělaná žena, působící úplně moderně, která by mohla své intelektuální zájmy volně rozvíjet i v laickém povolání, vydala na obtížnou cestu života v kontemplativním, klauzurním řádu?

² Kromě literatury uvedené u článku z ČLV 2012/9 lze citovat ještě: Jan Zdichynec, „Ex fastigio dignitatis assumpte et regie nostre maiestatis“. Panovníká moc a cisterciácké kláštery v Horní a Dolní Lužici ve 13.–15. století, in: Lesk královského majestátu ve středověku. Pocta Prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitým 85. narozeninám, edd. Lenka Bobková a Mlada Holá, Paseka, Praha – Litomyšl, 2005, s. 205–218; Jan Zdichynec, „Sindt beyde von Ostritz armer leudt Kinder...“ Osazenstvo ženských klášterů Horní Lužice v 16. a 17. století, in: Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14. – 16. století (= Korunní země v dějinách českého státu II, Sešity Ústavu českých dějin FF UK, řada A), redd. Lenka Bobková – Jana Konvičná, Praha 2005, s. 435–474.

Sestro Thaddaeo, proč jste se vlastně rozhodla pro život v řeholním společenství a proč jste si vybrala právě klášter Mariinu Hvězdu? Typická otázka, kterou určitě neslyšíte poprvé, ale čtenáře v České republice bude odpověď určitě zajímat...

Takto konkrétně nemohu toto rozhodnutí zdůvodnit, či lépe řečeno popsat. Určitě se nejlépe hodí slovo „povolání“, které pro mě přitom je velmi velkým slovem, jež přináší mnoho jistoty. Život ale tak jistý není. Pokud to mohu říci takto, naplnila mě a naplňuje mě touha po Bohu a moje hledání Boha mě dovedlo právě na tuto konkrétní cestu. Je to a vždy to bude hledání. Řeholní život se svým řádem a život v pospolitosti při tomto hledání pomáhají.

Jak vnímáte místo tohoto kláštera v současné katolické srbské Lužici?

Klášter má určitě velmi důležité postavení, co se víry a také srbské kultury týče. Mnoho srbských tradic se – stejně jako v jiných farnostech – pěstuje také v oblasti kolem kláštera. Výjimečnou roli při tom hraje přirozeně poutní místo Róžant, které spadá pod správu kláštera. Mnozí naši spolupracovníci a přátelé kláštera jsou Lužičtí Srbové a vředy to znamená obohacení. V klášteře samotném nyní žijí pouze tři sestry lužickosrbského původu. Přesto klášter nebyl – a ani dnes není – klášteřem lužickosrbským. Spíše lze říci, že svůj klášter samy nechápeme ani jako německý, ani jako srbský, ale prostě jako katolický. Všeobjímající. Je druhořadé, jaké národnosti jsou ženy, které sem vstupují. Např. dříve žilo v Mariině Hvězdě mnoho žen původem ze Slezska a Čech.

Jaká je podle Vás pozice katolických Srbů a jaké jsou jejich vyhlídky na další existenci?

Podle mého názoru – který je, to musím přiznat, velmi omezený – je právě u katolických Srbů „srbskost“ asi nejviditelnější a velmi o ni dbají. Jistě existuje také značný počet evangelických Srbů či Srbů bez vyznání. Poněvadž však pěstují méně zvyků a obyčejů, jsou jen stěží vnímatelní a viditelní. Také pocít společenství a sounáležitosti kvůli nedostatku podnětů k utváření pospolitosti ustupuje spíše do pozadí. Pokud jsou viditelní, tak jako celek. Toto – ať už jsou tyto aktivity jakkoli důležité – působí a také je spíše umělé.

Víra a národnost působí v katolické srbské Lužici v úzkém vztahu a vzájemně se podporují – už po staletí.

Bohužel nemám prorocký dar. Podle mého soudu musí víra,

stejně jako láska k vlastnímu národu, růst v rodině, tam musí žít, tam se o ni musí dbát. K tomu však potřebuje i institucionální pomoc např. ve školách, novými možnostmi vzdělávání, rozvíjením kultury. Věřím, že Srbové mají budoucnost. Jak ale tato budoucnost bude vypadat a jaká může být, však nevím.

Jaké je místo lužické srbštiny v klášterní komunitě a jejím životě (dovolují si tuto otázku i proto, že role Vašeho kláštera je někdy vnímána problematicky vzhledem k zákazu užívání lužické srbštiny v zařízeních kláštera pro duševně a tělesně postižené v posledních letech, na druhou stranu v klášteře stále pravidelně zaznívají mše i další pobožnosti v lužické srbštině a katolíci vnímají Mariinu Hvězdu jako důležitou oporu srbství v kraji)?

Po staletí stále znovu vznikalo napětí mezi klášteřem a jeho okolím a objevovaly se také rozdílné názory. Tyto tenze se projevují jednou silněji a jednou slaběji. Myslím si, že je úplně normální, když se na těsném prostoru rozvíjí rozmanitost a rozdílnost. Pokud vím, nedošlo však nikdy ke skutečně závažným opatřením.

Co se tohoto zákazu týče, musí být jistě jeden bod uveden na pravou míru: v klášteře není a nikdy nebylo úplně zakázáno mluvit lužickosrbsky. To, co bylo pedagogickým opatřením, bylo zpolitizováno, čímž se jistě uškodilo oběma stranám.

Od roku 1973 klášter poskytuje péči a podporu duševně postiženým lidem, kteří pocházejí z bližšího i vzdálenějšího okolí kláštera. Ze 175 postižených znám osobně jen jednoho, který umí lužickosrbsky – a tak s ním také já hovořím. Nikdo z těch ostatních lužickosrbsky nemluví a cítí se vyloučení a opovrhování, pokud se v jejich přítomnosti srbsky komunikuje. Proto bylo našim zaměstnancům výhradně z pedagogických (a žádných jiných) důvodů doporučeno, aby mluvili německy v přítomnosti postižených, kteří potřebují obzvláštní péči nás všech. Naši tehdejší abatyši, která je sama Lužická Srbka a udělala v klášteře hodně pro rozvíjení srbského, přiměl učinit tento krok přirozeně odpovídající podnět. (Pozn. redakce: Současná abatyše, Philippa KRAFTOVÁ 21. května tohoto roku zmiňovaný zákaz odvolala.)

Kolik sester v klášteře se celkem považuje za Lužické Sربky?

V současnosti žijí v klášteře Mariina Hvězda tři lužickosrbské sestry, v Mařídolu jedna.

Jak se proměnila role kláštera v srbské Lužici a vůbec katolické církvi po roce 1989?

V období komunismu se klášter spíše stáhl z veřejného prostoru. Po politické změně byl klášter a jeho vztahy k veřejnosti znovu oživen. Nejvýmluvnějším příkladem pro to je první saská zemská výstava roku 1998.

Jak vzpomínají starší sestry na dřívější život Lužických Srbů? Často ostatně pocházejí z vesnic, které klášter obklopují.

Většina lužickosrbských řeholnic pocházela z venkovského a selského prostředí. Tím jsou také jejich vzpomínky přirozeně

velmi silně ovlivněny. Vedle toho tvoří pěknou vzpomínku velké lužickosrbské pouti.

Jaký byl život kláštera v jistě nelehkých dobách NDR? Lze jeho působení nějak srovnat s působením sesterského kláštera Mařidol, který ovšem existuje v oblasti čistě německé?

Jistě, můžeme oba kláštery srovnávat. Řeholní život byl trpěn, ale před veřejností byla jeho existence zamlčována.

Život sester samotných nebyl ovšem nijak výrazně jiný než předtím nebo potom. Náš život má být životem hledání Boha a pomoci k tomu je právě klauzura a odloučenost od světa. Sestry jistě žily ve strachu z výsledků a sledování. Bály se také toho, že nebudou moci svobodně žít svou víru, což také v určité míře platilo. Nakolik byla ale tato omezení realizována, dosud není prozkoumáno.

Co se vnějšího života kláštera týče: jeho hospodářství, jeho společenský a kulturní vliv v době komunismu utrpěly a prošly velikými změnami. Navzdory všemu si ale zdejší sestry jistě nemohou stěžovat. Vzhledem k osudům řeholníků v Čechách a na Moravě či v Rumunsku tu všechno bylo vlastně nevinné.

Připravil Jan Zdichynec.

PROJEKT 2100

Ve spolupráci se skupinou studentů profesorky Lužickosrbského gymnázia v Budyšině Sylwije Šěnowé Vám přinášíme novou rubriku, ve které budou do konce tohoto roku vycházet literární pokusy gymnazistů. Projekt ukazuje 21. století v Lužici očima mladých lidí na ploše zhruba 2100 znaků. Na konci roku texty představí sami autoři na čtení v Lužickém semináři.

Nowa hwězdzička

Jakub Wowčer, Radwor

Sirena zažri. Wobruće po plestrowanym puću zakwiča. Wšitcy na nje wudźeraja, jako njebychu tajkele něšto hišće ženje widželi. So frinkolace awto njejapce zastanje. Mužej wuskočitaj a spěchataj kaž štapjenaj. Tam so něšto stawa! Tam, při dźiwadle! Spodźiwne awto wjaza skedźbnosć na sebje. Steji same lutke na hrodže. Šoferaj staj dospěchało. Na hłownym jewišću ma nowy serbski kruch prapremjeru. Njeje to jenož premjera za hru, ale tež za wuchowanskeju asistentow. Wonaj drje nochcetaj žanu wulku show, ale bjez njeje nětko njepóndže. Wona dźiwadźelnica, kotraž na trapecu po žurli jězdźi, njeje wjac na trapecu. Skerje

pod trapecom. Lěhanka za nju so přiwjeze. Młody nuzowy lékař, šikwany a moderny, sej ju bliže wobhlada: „Móžeće wašu nohu hišće pohibnyć?“. Krótke wiće z głowu jemu wšitke dalje prašenja zalutuje. „Dyrbimy ju nuznje do chorownje dowjesć, je drje sej tež někotre nutrkowne organy zraniła!“, swojemu kolegeji přisěpnje. Z wulkim aplawsom přihladowarjow spodźiwnych tripl rozžohnuja. Skupinka wćipnych turistow je so před frinkolacym awtom zhromadźila, mysla drje sej, zo dawa tu něšto zadarmo. W transporteru nutřka ma nuzowy lékař nětko možnosť, rjanolinku dźiwadźelnicu nadrobnišo přepytować. Stłóči jej wjacore razy na wokolinu brjucha. „Awa, wostajće to!“, so młoda blondinka hórši. „Jurjo, čin spěšnišo, ma nutrkowne krawjenja!“ Tuta sada da nowu hwězdčku dźiwadla zblědný. „Z chorownje was hnydom do Drježdźan polča“, spyta swoju pacientku změrować. To pak runje to napřećiwne pola njeje wuskutkuje. Sprostnjena žona je běla a čězka kaž marmor. To drje njeje planowany karijerowy skok do hłowneje stolicy Sakskeje. Awto honi po starym měsće Budyšina. Skónčnje při chorowni přijěducy jej lékař hišće raz do wočow pohladnje a a jej přisěpnje: „Wšitko budže derje“. Helikopter tam hižo steji, čakaja na driščace klinčate awto. Helikopter wotzběhnje, Awgust kiwaše za nim.

Sirena zažri. Wobruće po plestrowanym puću zakwiča. Wšitcy na nje wudźeraja, jako njebychu tajkele něšto hišće ženje widželi. So frinkolace awto njejapce zastanje. Mužej wuskočitaj a spěchataj kaž štapjenaj. Tam so něšto stawa! Tam, při dźiwadle! – Znajmjenša bě to w Awgustowych dopomnjenkach na wony džeň tak składowane, jako jeje žiwjenje wuchowa, jeje, kotraž so nad jeho głowu při štryčku přiwjazana na trapecu po žurli čumpajo pohibowaše.

Slovníček: *plestrowany – dlážděný; wudźerac – zírat; so frinkolace – (zde) blikající; same lutke – samojediné, osamělé; trapec – visutá hrazda; kaž štapjeny – jako když ho bodne; drje – asi; rjanolinka – kráska; sprostnjeny – ztuhlý, strnulý; skladowane – uložený*

24. dubna oslavil šedesátiny přítel Lužických Srbů Jindřich Kabát. Medailon přineseme v dalším čísle. Blahopřejeme!

ZÁPISNÍK

Vítáme mezi nás novou členku redakce Bc. Elišku Papcunovou, dosavadní dopisovatelku Věstníku. Je studentkou Masarykovy univerzity v Brně, kde se věnuje historii a slovenistice. S Lužickými Srby se blíže seznámila během prázdninových kurzů v Budyšině.

Česko-lužický věstník vydává Společnost přátel Lužice, U Lužického semináře 90/13, 118 00 Praha 1-Malá Strana, www.luzice.cz, tel. 234 813 146, za finanční podpory ministerstva kultury ČR ročně v osmi číslech a dvou dvojčíslech nákladem 300 výtisků. Cena 20 Kč.

Redakční rada: výkonná redaktorka Lucie Janovská Kolarovičová, Řetězová 8, 110 00 Praha 1, lucie_kolarovicova@centrum.cz; zástupce Petr Kalina, vestnik@luzice.cz; členové: Zuzana Bláhová, Radek Čermák, Jan Zdichynec, Josef Šaur.

Roční předplatné: ČR 200 Kč, zahraničí 20 € (hotově 15 €) bankovním převodem na účet ČSOB (Poštovní spořitelny) 181757044/0300.

Objednávky a stížnosti na nezásílání: Klára Poláčková, Habartická 1a, 190 00 Praha 9, polackova.klara@seznam.cz, tel. 607 588 684.

Rada se ne vždy ztotožňuje s názory a slohem pisatelů. Za pravdivost odpovídá autor.

MK ČR E 6880. ISSN 1212-0790.